

Rémi Brague Evropa – rimska pot

Evropska kultura in duhovnost – tako navadno mislimo – slonita na dveh temeljih: na grškem in judovskem: na Atenah in Jeruzalemu. Brague pa nas opozori še na tretji – rimski temelj. Prav v tem je glavna novost in izvirnost pričujoče Braguejeve knjige, v kateri “naravo” in identiteto Evrope ves čas gledamo skoz prizmo rimskosti. Avtor je prepričan, da nam rimskost daje najboljšo paradigmo za razmišljanje o odnosu med Evropo in tistim, kar je Evropi lastno. V čem je ta rimskost, ta rimska drža? To je svojski odnos do izvora; to je drža tistega, ki se zaveda svoje poklicanosti, da obnovi staro. Za rimskost je značilna sekundarnost, drugotnost, odvisnost od predhodne (grške in judovske) kulture. Rimljanu je lastno, da se oplaja pri klasiki,

ki je nad njim, in si podreja barbarstvo, ki je pod njim. Biti “rimski” pomeni, občutiti se Grka v odnosu do vsega barbarskega, in hkrati barbara v odnosu do vsega grškega. Rimska kultura je torej v svojem bistvu prehod, pot ali, če hočete, akvedukt, vodovod; kakor ta je razpeta med tem, kar je zgoraj, in tistim, kar je spodaj. Pesnik Vergilij je specifičnost rimstva lepo izrazil v Eneidi: Trojanec Enej – torej tujec – zapusti Trojo, vzame s sabo očeta in domače bogove, jih prenese na latinsko zemljo in postane oče novega ljudstva, Rimljanov. Biti rimski pomeni, izkusiti staro kot novo in kot tisto, kar se obnavlja s presajanjem v novo zemljo – presajanjem, ki iz tistega, kar je bilo staro, naredi počelo novih razvojev.

Pomembno je, da je Rimljan do vira svojega navdiha ne le korekten, ampak tudi spoštljiv. Dovolj ponižen je, da je pripravljen sprejemati, in dovolj samozavesten, da je lahko ustvarjalen. Brague pokaže, da je tak tudi odnos Evrope do obeh virov. Grštvo in judovstvo sta mogli ostati to, kar sta, in bogato uspevati prav zato, ker ju Evropa sprejema na rimski način.

Rimstvo ima dve razsežnosti: kulturno in religiozno.

Kulturna razsežnost rimskosti zajema odnos Evrope do grške antike. Evropa je vselej priznavala svojo drugotnost v odnosu do grštva. Prav to priz-

navanje drugotnosti je ključ evropskega kulturnega dinamizma, vir močne tekmovalnosti in ustvarjalnosti. Latinci so se ob grških vzorih bolj navdihovali, kakor jih prevajali: Lukrecij je upesnil filozofa Epikura, Ciceron je povzel učbenike srednje Akademije in poučne zgodbe, namenjene ponazoritvi, zamenjal z anekdotami o velikih Rimljanih, Vergilij je tekmoval s Homerjem, Horacij je Alkaja prestavil v rimske čase. Šele visoki srednji vek je prevedel Aristotela – za Arabci in deloma na podlagi arabskih prevodov. Omeniti velja velikansko delo (ohranjanja in prepisovanja), ki so ga opravili srednjeveški menihi, zlasti benediktinci.

Religiozna razsežnost rimstva pa se kaže v odnosu krščanske Evrope do judovstva. Krščanstvo, ki je v nekem smislu dedič rimskega cesarstva, je tudi samo drugotno: mladika, ki je cepljena na judovsko trto. Kristjani smo bistveno rimski v tem, da imamo svoje Grke. Naši Grki so judje. Cerkev je rimska, ker v odnosu do Izraela ponavlja tisto držo, ki so jo Rimljani imeli v odnosu do helenstva. Iz te strukture Cerkve izhaja nujnost nadaljnjega obstoja judovskega ljudstva in zaradi nje je prepovedan vsak poskus, da bi imeli tisto, česar nosilec je to ljudstvo, za stvar dokončne preteklosti. Cerkev nikoli ni podlegla markionizmu, ki je trdil, da je judovska Stara zaveza že povsem preperela

in da jo je zato treba zavreči in nadomestiti z novo. Krščanstvo ima Staro zavezo za enako sveto besedilo, kakor svojo Novo zavezo, zato mirno priznava svojo drugotnost v odnosu do judovstva.

Temeljna značilnost evropske identitete je torej, da ima svoje središče – svoje vire – zunaj sebe, da je torej v tem smislu razsrediščena. Evropa ima do svoje identitete edinstven odnos: za svoje ima prilastitev nečesa tujega. Na tem tujem pa zgradi nekaj novega, nekaj svojega. Kulturno zgodovino Evrope bi lahko označili kot zgodovino posvojitve, vendar v nasprotni smeri, kakor je to običajno. Ponavadi so starši tisti, ki posvojijo otroka. V Evropi pa je ta proces potekal z nasprotne smeri: tisti, ki so prišli pozneje, so si izbrali prednike: Grke in Jude.

Posebna dragocenost Braguejeve knjige je v tem, da rimskost Evrope osvetli tudi od zunaj, z vidika islama. Tudi Arabci so namreč dediči tako grške, kakor judovsko-krščanske kulture oziroma vere. Muslimani so pred Evropejci prevedli dela grške kulture. Znanju, ki so ga prejeli, so sami marsikaj dodali in ga posredovali tudi Evropi. Toda njihov odnos do grštva je bil različen od evropskega: grških izvirnikov niso ohranjali; arabščina je grščino izrinila, tako da je v islamskem svetu povsem izginila. Podobno velja za odnos islama do judovstva in krščanstva. Islam zavrača pristnost spisov, na katerih te-

meljita obe starejši monoteistični veri. Ker so Arabci izvirne rokopise zavrgli in uničili, so si onemogočili, da bi pri njih prišlo do "ponovnih rojstev", do renesanse, se pravi do vedno novega zatekanja k izvirnim besedilom. Za islam je torej značilna drža vsrkavanja v slogu: uporabi in odvri. Evropa pa nikoli ne trdi, da je vsrkala vse, kar sta vsebovala helenizem in judovstvo.

V predzadnjem poglavju avtor razmišlja o tem, v kakšnem smislu si katoliška Cerkva zasluži oznako "rimska" in kako se s tega vidika razlikuje ne le od islama in Bizanca, temveč tudi od protestantskega sveta. Za krščanstvo sta značilni dve prvini: Božja in človeška, sveta in posvetna. Krščanstvo to dvojnost razrešuje paradoksalno: združuje, kar si je težko zamišljati skupaj (učlovečenje Božjega Sina), in ločuje (v nasprotju z islamom) religiozno od političnega: Dajte cesarju ... Rimskost krščanstva se tako kaže po eni strani v tem, da so ideja o učlovečenju sklada z religiozno drugotnostjo, po drugi strani pa o tem, da se ideja o ločitvi svetnega in duhovnega pokriva s kulturno drugotnostjo. Krščanstvo je namreč sprejelo civilizacijo, ki je že bila organizirana po lastnih zakonih.

Za sklep se avtor vprašuje, ali je Evropa še rimska, in ugotavlja, da v novem veku lahko razločimo dve markionistični značilnosti: v odnosu do zgo-

dovine in v odnosu do narave. Moderna Evropa je v skušnjavi, da bi docela prelomila s preteklostjo in s krščanskim pogledom na naravo in čutni svet – se pravi na tisti danosti, na katerih gradi milost. Ta markionistična "osamosvojitve" pa bi bila zanjo usodna, saj bi Evropejci s tem postali le "barbarizirani Grki", kultura med kulturami, ki je zapravila svojo enkratnost in se odpovedala svojemu univerzalnemu poslanstvu.

Naj povzamem: Brague ima v svojem imenitnem in presvetljenem eseju pred očmi Evropo kot duhovno in kulturno stvarnost. Vendar njegovo delo ni kulturnozgodovinsko naštevanje dejstev in podatkov; smer njegovega razmišljanja je predvsem načelne narave. Pisec se sprašuje, v čem je specifičnost, "evropskost" Evrope in ugotavlja, da v njeni rimskosti, v njenem svojskem odnosu do antike in judovstva. Krščanstvo je v odnosu do evropske kulture bolj njena oblika kakor njena vsebina. Ne gre torej za to, da bi bilo treba izbirati med različnimi sestavinami te kulture, kjer je krščanstvo ena od mnogih, ampak za to, da je prav navzočnost krščanstva omogočila preživetje drugih. Tako lahko v njeno slavo in tudi v njeno kritiko (kar dela protestantska in še katera stran) priznamo, da je katoliška Cerkva zgodovinsko delovala kot kraj, ki je evropski kulturi ohranil (resda nevtralizirano)

poganstvo. S krščanstvom je torej zaščiten evropska kultura v celoti.

Kulturna naloga, ki čaka današnjo Evropo, je po Braguejevem prepričanju v tem, da ponovno postane rimska. Če bo hotela to udejanjiti, bo morala dokazati hkrati veliko samozavest in še večjo ozaveščenost o svoji lastni "naravi": zavedati se bo morala tako svoje vrednosti kot svoje nevrednosti. Svoje vrednosti vpričo notranje in zunanje barbarskosti, katero bo morala obvladati, in svoje nevrednosti v odnosu do tistega, česar je samo poslanika in služabnica.

Evropski človek, zlasti kulturnik je lahko ponosen na prehojeno pot, vendar mu je v sedanjem trenutku potrebnejše, da se znova zave svojih na pol pozabljenih korenin in iz njih načrpa volje in moči za nadaljnjo pot. Evropejci bomo imeli svetu kaj povedati le, če bomo ostali zvesti svoji bogati dediščini. V tej zavestno živeti in ustvarjalni zvestobi je naša moč in naš žar, v njej in samo v njej bomo sproti odkrivali svojo pot, širili prostor svobode in odgovornosti, pravičnosti in miru – evangeljske civilizacije ljubezni, ki je in ostaja luč za ves svet.

Janez Zupet

Anne Morrow Lindbergh Dar morja

Celje:

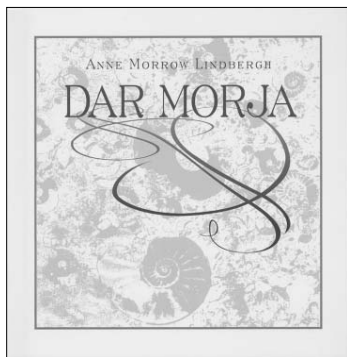
Mohorjeva družba, 2003.

Prevod:

Manca Šinko Kastelic.

106 str., 1 čb fotografija

ISBN 961-218-425-9

Ko je 21. maja 1927 Charles Lindbergh pristal na travniku Le Bourget pri Parizu in tako postal prvi človek, ki je sam in brez postanka preletel Atlantik, je zahtodni svet po dolгих, mučnih letih dobil junaka. Petindvajsetletni Američan je dal krila celi generaciji – povojni "izgubljeni" generaciji. Bil je Ikar, ki mu je *uspelo*.

Značilna miselnost 20. stoletja (in, bodimo pošteni, tudi tistih pred njim): kar je mogoče osvojiti, je *treba* osvojiti. In tisto, kar moremo in moramo osvojiti, je po definiciji *zunaj* človeka: globine oceanov, vrhovi Himalaje, blodnjaki pragozdov, nevidni svetovi mikroorganizmov, neizmerjeno prostranstvo neba – prav do Lune in še naprej.

"Bil je pač *moški svet*", pravi za 80. in 90. leta značilno revizionistično stališče, ki si hkrati prizadeva na novo napisati zgodovino, tokrat iz "ženskega" zornega kota.

Iskanje ravnovesja s protitežjo se zdi logično in koristno. (In če kaj preseneča pri t. i. "feminističnih" piscih in pisateljicah, je samo to, da praviloma iščejo ženske protitežji s približno enakimi lastnostmi, kakršne sami pripisujejo moškim.)

In vendar je tisto, kar vsakdo od nas išče v sebi – in v drugih (kajti le tisto, česar ne najdemo v sebi, iščemo v drugih) – Človek. Bitje, narejeno po Božji podobi: obojespolno v interakciji s soljudmi in v lastni intimi; brezspolno v iskanju presežnega.

Zato je kar presenetljivo, da je v poplavi knjig, ki jih vsako leto bruhajo založniške hiše po vsem svetu, razmeroma malo takih, ki bi človeka obravnavale celostno, mimo in onkraj spola. (Ali pa se morda le zdi, da jih je malo, ker se v primerjavi s kričnimi tržnimi uspešnicami, ki skandirajo razna "zlata pravila" pop-psihologije po ameriškem kopitu, zdijo skromnejše in – ironično – manj revolucionarne.)

In zato je prava osvežitev, če najdemo knjigo, ki v ženski (in posredno v moškem) nagovarja Človeka; ki spodbuja k iskanju "večno človeškega" v sebi, ne da bi nagovarjala k eskapizmu ali predpisovala pot.

Takšna je knjižica *Dar morja*, ki je pred kratkim izšla pri